ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Яцьків Марії Юріївни «Фразеологія художньої прози закарпатоукраїнських письменників Мирослава Дочинця та Дмитра Кешелі: лінгвокультурологічний аспект», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. Ужгород, 2021. 244 с.

Проблема дослідження індуально-авторської художньої мови в українському, як і зарубіжному мовознавстві, залишається актуальною у зв'язку з комплексним різнорівневим підходом до оцінки й аналізу текстових структур, з урахуванням власне мистецького й соціально-культурного досвіду письменника.

У запропонованій дисертації Яцьків Марії Юріївни вперше комплексно проаналізовано фраземне багатство художньої прози широко знаних в Україні закарпатських письменників Мирослава Дочинця та Дмитра Кешелі у лінгвокультурологічному аспекті, що передбачає дослідження авторської мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, пізнанням навколишньої дійсності і способом реалізації такого пізнання у практичній діяльності. Тому на перший план висувається вивчення мови з урахуванням мовної особистості. Людина не просто сприймає й пізнає світ, вона живе в ньому, внаслідок чого в мові знаходить вираження не тільки об'єктивна реальність, а й сама людина як суб'єкт, що пізнає життя в його багатогранності. У цьому зв'язку *мета*, поставлена в роботі, визначається особливою вагомістю проблеми співвідношення мови й мислення, мови й культури. У дисертації поставлено конкретні *завдання*: «систематизувати погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників у галузі фразеології та лінгвокультурології для наукової інтерпретації ключових понять дисертації, присвяченої вивченню фраземіки прозових творів М. Дочинця та Д. Кешелі; зафіксувати фраземи у художній прозі зазначених закарпатоукраїнських письменників; виокремити

традиційні (загальнонаціональні), трансформовані, загальновживані (не зафіксовані словниками) та авторські художні фраземи; здійснити семантичний аналіз зафіксованих фразем, дослідити розвиток фраземного значення на матеріалі прози М. Дочинця та Д. Кешелі; розглянути фраземи як специфічні мовні знаки, засоби зберігання й передавання культурної інформації».

М.Я. Яцьків цілком слушно підкреслює, що надважливим є дослідження сукупності семантичних змін, що сталися в ході розвитку фразеологічного значення з вільних словосполучень, а також когнітивних процесів, які пов'язують значення вільного словосполучення з фразеологічним.

Робота виконана на великому за обсягом фраземному матеріалі української мови. Джерельна база дослідження є цілком достатньою (налічує 3745 фразем, відібраних методом суцільної вибірки з текстів сучасної художньої прози М. Дочинця та Д. Кешелі.

Під час опису та аналізу фраземного багатства української мови М.Ю. Яцьків спирається на фундаментальні класичні праці українських та зарубіжних учених, а також на новітні роботи, в яких представлені найсучасніші погляди на природу досліджуваних явищ.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше в українському мовознавстві уведено в науковий обіг значний емпіричний матеріал із художніх творів М. Дочинця та Д. Кешелі; запропоновано лінгвокультурологічний аспект дослідження фразем із цих творів; уведено в науковий обіг поняття *художньої фраземи;* досліджено розвиток фраземного значення на матеріалі фразеологізмів української мови у творах досліджуваних закарпатоукраїнських письменників, що вможливило з'ясувати як певні універсальні закономірності, так і суто національну (регіональну) специфіку; виокремлено найбільш репрезентативні тематичні групи традиційних (загальнонаціональних), трансформованих, загальновживаних (не зафіксованих у словниках), авторських художніх фразем, зафіксованих у прозі М. Дочинця та Д. Кешелі;

проаналізовано найвагоміші лінгвокультурологічні особливості виокремлених фразем.

Дисертаційне дослідження, безперечно, має вагоме теоретичне значення, є внеском у розвиток новітніх лінгвокультурологічних та когнітивних студій.

Робота має чітку структуру: вступ, три розділи основної частини, висновки, список використаної літератури, додатки. Вважаємо, що така структура роботи відповідає меті й завданням, які ставить перед собою авторка.

У Вступі наявні всі необхідні складники для такого типу роботи. Добре враження справляє достатньо широке оприлюднення результатів дослідження на наукових конференціях.

У першому розділі – «Теоретичні засади дослідження фразеологізмів» – розглянуто проблеми, що стосуються специфіки фразеології як лінгвістичної дисципліни, семантики і форми фразеологічних одиниць, класифікації фразеологізмів, джерел їх виникнення, системних зв'язків у фразеологічній системі, розвитку діалектної фразеології, місця фразеологічних одиниць у мові письменників, еволюційних процесів у фразеологічному фонді тощо. Докладно описано основні етапи вивчення фразеології.

Розглянуті дослідницею класифікаційні схеми (сс. 43–51) уможливили з'ясувати природу фразеологічних одиниць, схарактеризувати особливості їх функціювання й еволюцію їх у системі мови.

Лінгвокогнітивний підхід дав змогу аналізувати всю сукупність чинників, які впливають на процес спілкування, а також систему феноменів, що відображають національну специфіку ментально-лінгвального комплексу, з одного боку, а з іншого – визначають національно-культурну специфіку самої фразеології. Лінгвокогнітивний аналіз, зазначає М.Ю. Яцьків, «включає як поняття, що вже перевірені часом (семантична структура, оцінка, емотивність, стилістична маркованість, генетична класифікація), так і нові підходи до когнітивного світосприйняття».

Семантика фразеологізмів, незважаючи на інтенсивність та тривалість її вивчення, залишається центральною проблемою фразеології. Це пов'язано з

невирішеністю цілої низки питань, які мають принципово важливе значення для подальшого розвитку фразеологічної науки. Існують, зокрема, значні розбіжності у розумінні сутності фразеологічного значення, у тлумаченні аспектів змістової структури фразеологічної одиниці, її смислового обсягу, у визначенні категоріальних ознак фразеологізму. Залишається спірною проблема семантичної цілісності фразеологічної одиниці порівняно зі словом, можливість моделювання семантики фразеологізму тощо. Саме лінгвокультурологія орієнтована на створення цілісної картини культурного впливу на мову й мовлення з огляду на глибинні семантичні рівні культурної репрезентації та на системне представлення одиниць мови й культури в їхній кореляції та взаємодії.

Як справедливо зауважує М.Ю. Яцьків, надзвичайно актуальним постає вивчення діалектної фразеології, оскільки вона є одним із основних засобів відображення в мові національної специфіки, носієм ознак, що у значній повноті й різноманітності характеризують етнічну картину світу. Однак до цього часу немає спеціальних наукових розвідок, присвячених індивідуальним стилям сучасних закарпатських письменників початку XXI століття на фразеологічному рівні. Тому виникла потреба дослідження авторського фразеовживання, необхідність розгляду семантичних і стилістичних властивостей узуальних і діалектних фразеологізмів у художніх текстах, вивчення оказіональних змін фразеологічних одиниць у мові української прози початку XXI століття.

Докладного вивчення, цілком справедливо констатує авторка, потребує діалектна фраземіка, зокрема, вживана в художніх творах закарапатоукраїнських письменників М. Дочинця та Д. Кешелі. Погоджуємося з твердженням дисертантки, що в україністиці такого типу дослідження лише набирають обертів, тому саме її науковий доробок стає вагомим складником у цій галузі.

У другому розділі – «Фразеологічна картина світу у творчості Мирослава Дочинця» – описано в лінгвокультурологічному аспекті фраземіку творів

письменника. У художніх текстах М. Дочинця дисертантка виокремлює 1) традиційну фраземіку; 2) авторські трансформації традиційних фразем; 3) загальновживані фраземи, не зафіксовані у словниках, 4) авторські художні фраземи. У межах цих чотирьох різновидів фразем авторка описує найбільш репрезентативні тематичні групи, ілюструючи їх аналізованими характеристичними одиницями у відповідних контекстах. Хоч, на нашу думку, *було б доречно порівняти власне відмінності фразеовживання в конкретно взятих творах письменника.* Відзначимо, що п'ять рисунків, наявних у другому розділі, увиразнюють опис фразем, у них представлені кількісні характеристики фразеовживання.

У третьому розділі дисертації – «Лінгвокультурологічні особливості фразем у творах Дмитра Кешелі» – описано й проаналізовано найрізноманітніші вияви буття людини, зокрема, виражені у фраземах позитивні і негативні характеристики властивостей, учинків, зовнішній вигляд, мисленнєва та мовленнєва діяльність людини. Охарактеризовано фраземи на позначення фізичного та емоційного стану людини, її почуттів, переживань. Авторка пропонує власне осмислення значного за обсягом нового цікавого фраземного матеріалу, що вперше вводиться в науковий обіг. Особливу увагу зосереджено на лінгвокультурних складниках представлених стійких мовних одиниць. М.Ю. Яцьків продемонструвала вміння добирати й аналізувати найвагоміші репрезентанти кожної з груп, виокремлювати культурні концепти. Дисертантка, зокрема, слушно зазначає, що фраземний матеріал засвідчив неабияку майстерність письменника у відтворенні життя, побуту, звичаїв, вірувань українців. Звернено також увагу на рельєфно відображені автором у фраземах риси характеру, зовнішність, вчинки, фізичний та емоційний стан героїв. Особливе місце мають фраземи, за допомогою яких відтворена любов до рідної землі, працелюбність українців, а також уміння їх посміятися зі своїх недоліків. Цінним є те, що тут авторка наводить цілу низку використаних письменником фразем, що не зафіксовані словниками, тим самим вводить їх у науковий обіг. Оригінальними є фраземи, на зразок: *показити шор, залізти, як*

червак у дараб, імитися за косу, як мадяр за диню, фрасову їй каріку, у пазуху вошей накласти, жити як шнурочок і дудочка.

У роботі виокремлено найважливіші лінгвокультурні концепти, вербалізовані у фраземіці художньої прози Мирослава Дочинця та Дмитра Кешелі: ЛЮДИНА, ПРАЦЯ, МОВЛЕННЯ, МИСЛЕННЯ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ВЧИНКИ, ВЛАСТИВОСТІ, СТОСУНКИ, ЕМОЦІЇ, ЧАС, СТАН ПРИРОДИ. У цілому схвалюючи задум авторки, привертаємо увагу М.Ю. Яцьків до того, що, на нашу думку, *варто було в тексті розділів, присвячених аналізу фраземіки як М. Дочинця, так і Д. Кешелі, спочатку подати опис цих концептів, а вже після цього зробити порівняльний аналіз.*

Заслуговує на увагу, що молода дослідниця застосовує у роботі власний термін *художня фразема*, подає найважливіші, на її погляд, ознаки *художньої фраземи.* Очевидно, *мав би був поданий ширший контекст для обґрунтування і введення такого терміна в науковий опис.*

Загальні висновки дисертації конкретні, логічні, послідовні, вони підсумовують проведене ґрунтовне дослідження фраземіки української мови на матеріалі прозових творів Мирослава Дочинця та Дмитра Кешелі в лінгвокультурологічному аспекті, накреслюють перспективи майбутніх наукових студій.

Досить удало увиразнюють проведену роботу рисунки у тексті роботи (5 – у першому розділі, 1 – у другому), а також дев'ять Додатків (с. 234 – 244).

Високо оцінюючи проведене М.Ю. Яцьків дослідження, хочемо привернути її увагу до такого.

Як і всяка новаторська робота, виконана на великому за обсягом емпіричному матеріалі, вона містить деякі недогляди, про які йтиметься нижче.

1. На наш погляд, авторка дисертаційного дослідження інколи надто захоплюється реферуванням праць вітчизняних та закордонних учених, не підкріплюючи це вказівками на своє ставлення до висловлених міркувань (див. напр., с. 35–41).
2. На нашу думку, потрібно більше уваги акцентувати саме на виокремленні

національних рис, притаманних українському етносу, втілених у фраземах. Адже те, що є специфічним, власне українським, потребує найбільш докладної інтерпретації. Така інтерпретація посприяла б ґрунтовнішому викладу матеріалу. Вважаємо, що варто було б рельєфніше продемонструвати власне відмінності відтворення ментальних рис українців у фраземному матеріалі, наявному у творах кожного письменника.

3. Подекуди в тексті роботи подано значне наповнення окремих груп без достатньо повного їх опису (див. напр., с. 154–157; 202–203 тощо). Хотілося б на захисті почути докладніші коментарі.

Очевидно, що наші міркування, зауваження та побажання не стосуються основної суті виконаного новаторського дослідження, істотно не впливають на його загальну високу оцінку.

Результати дослідження добре апробовані. М.Ю. Яцьків узяла участь у 9 міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Опубліковано 14 статей, 5 із яких надруковано у виданнях, затверджених МОН України як фахові, дві праці вийшли друком за кордоном. Чотири статті надруковано у виданнях, що індексуються у наукометричній базі IndexCopernicus. 13 статей написано одноосібно, 1 – у співавторстві. Автореферат повністю відбиває основні теоретичні положення та зміст виконаного дослідження.

Рецензована праця Яцьків М.Ю. є ґрунтовним, самостійним науковим дослідженням, що присвячене розв'язанню актуальної наукової проблеми і, на нашу думку, цілком заслуговує на публікацію окремим виданням, було б добре – з додаванням словника фразеологізмів.

Вважаємо, що дисертація «Фразеологія художньої прози закарпатоукраїнських письменників Мирослава Дочинця та Дмитра Кешелі: лінгвокультурологічний аспект» повністю відповідає вимогам до такого типу робіт, а також спеціальності 10.02.01 – українська мова та пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою

Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 16 серпня 2015 р № 1159 від 30 грудня 2015 р. та № 567 від 27 липня 2016 р.), а її авторка Марія Юріївна Яцьків заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидат філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри
української мови та прикладної лінгвістики
Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка А.К. Мойсієнко

12 квітня 2021 р.

Підпис проф. А.К. Мойсієнка
засвідчую:

Учений секретар
КНУ імені Тараса Шевченка Н.В. Караульна

Підпис засвідчую
Учений секретар
Караульна Н.В.
14.04.2021

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника
Вх. ПДОР № 03.04-30/90
20 04 2021 р.